

Bohumil JIROUŠEK

Peníze, nebo prestiž?

Soudní spor o autorství Vančurových *Obrazů z dějin národa českého*¹

Vančurovy *Obrazy z dějin národa českého* nepochybně patří k základním dílům české literatury, k jejímu kánonu, třebaže v literárněvědném hodnocení Vančurovy tvorby bývávají většinou poněkud opomíjeny.² K tomuto navýsost literárnímu dílu se však vztahuje řada mimoliterárních okolností, které vnášejí vnější realitu doby vzniku do interpretace samotného díla, aniž by je bylo možné literárními postupy postihnout – v zásadě tak lze říci, že pro interpretaci daného díla jsou nepodstatné. Společenský diskurs však od *Obrazů z dějin národa českého* očekával něco, co měl daný text plnit, a zčásti tu působili bývalí Vančurovi spolupracovníci, kteří interpretaci daného souboru textů také ovlivňovali ve vazbě na své vlastní cíle. Příprava díla a postup práce na *Obrazech z dějin národa českého* byly již popsány Josefem Petráněm a po umělecké stránce i ve vzpomínkách básníka Jaroslava Seiferta, proto zde podrobněji tuto skutečnost nebudeme reflektovat, třebaže další výzkum ve fondech nakladatelství Družstevní práce by pravděpodobně mohl přinést ještě další informace k zahájení celého projektu.³ Vladislav Vančura od samého počátku roku 1938 připravoval svůj projekt původně jako dílo kolektivní, vznikající za spolupráce více literátů, jimž měli radit historikové; a to s konkrétním historickým materiálem, dobovými reáliemi, s nimiž nemůže být dílo v rozporu.⁴ Dne 31. května 1938 – myšlenku tudíž prokazatelně nelze spojovat s odbojovou činností pomnichovské republiky, natož s érou protektorátu – se tak konala první porada s Histo-

¹ Příspěvek vznikl s podporou grantu GA ČR 409/08/0028.

² K Vladislavu Vančurovi a jeho dílu srov. zejména Miroslav BLAHYNKA, *Vladislav Vančura*, Praha 1978; Milan KUNDERA, *Umění románu*, Praha 1960; Jiří HOLÝ, *Práce a básnivost. Estetický projekt světa Vladislava Vančury*, Praha 1990; Rajenda A. CHITNIS, *Vladislav Vančura: The Heart of the Czech Avant-Garde*, Prague 2007.

³ Srov. Josef PETRÁŇ, *Historická skupina. Komentář ke vzpomínkám jejích členů*, in: Sborník prací k sedmdesátým narozeninám prof. dr. Jaroslava Charváta, Praha 1975, zvl. s. 38; Jaroslav SEIFERT, *Všecky krásy světa*, Praha 1993, s. 124–142 (kapitola Svědecká výpověď, jež je v různých vydáních vzpomínek zařazena do jiných oddílů knihy).

⁴ J. PETRÁŇ, *Historická skupina*, s. 38 nn.

rickou skupinou o „*beletristickém zpracování historických událostí našich dějin*“.⁵ 15. června 1938 již Vančura informuje o svém plánu na beletristické zpracování našich dějin – víceméně rozvrhu práce.

Hned 2. září 1938 ovšem historikové hlásí, že nemohou stihnout dodat materiál od počátků státnosti až do doby husitské ve sjednaném termínu, a navrhuji odklady a nové dělení – s tím, že první svazek by mohl sahat pouze do kolonizace a mohl by tak být již na vánočním trhu roku 1938. Vše se postupně odkládá, z myšlenky kolektivního díla literátů (vedle Vančury např. Karel Nový, Jaroslav Seifert či Jiří Mařánek) opírajících se o historické poradce sejde, zůstane autor jediný – sám Vladislav Vančura a jeho poradci.⁶ V této fázi jsou to Václav Husa, Jaroslav Charvát a Jan Pachta, kteří jsou uvedeni ve dvou svazcích *Obrazů* i ve třetím nedokončeném svazku.⁷

Po Vančurově popravě za heydrichiády aktivity spojené s Vančurovým jménem utichly, ovšem ihned po osvobození se jeho jméno spojilo s odbojem proti fašismu. Odkaz na spolupráci s ním se začal uplatňovat ve společenském diskursu. Začal se jevit jako „výhodný“, přinášející sociální kapitál, prestiž, která mohla podpořit společenský vzestup – navíc ve vazbě na nepopíratelnou levicovost Vančury. Václav Husa, Jaroslav Charvát i Jan Pachta toho výrazně využili a o své spolupráci mnohokrát hovořili – zdůrazňovali význam svého podílu na vzniku této práce, vykládali ji jako první marxistické vědecké zpracování dějin apod.⁸

Z předválečné spolupráce s Vladislavem Vančurou v rámci nakladatelství Družstevní práce, kde vycházel časopis *Dějiny a přítomnost*, jenž byl s těmito historiky spjat, se stane v interpretaci bývalých členů Historické skupiny odbojový marxistický čin. Uvedme například dezinterpretaci Jana Pachty: „*Po Mnichovu a 15. březnu 1939, kdy ovládlo naše kulturní prostředí konzervativní pekařovské pojetí českých dějin, bylo ovšem nemožno pokračovat ve vědeckém úsilí Historické skupiny. V této neutěšené době, kdy činnost Historické skupiny byla přerušena, přijali tři její členové, Václav Husa, Jaroslav Charvát a já, s velkou radostí nabídku spolupracovat s Vladislavem Vančurou (...) na básnickém zpracování českých dějin (...)*“

Naše spolupráce s Vl. Vančurou – to nebylo jen vypracování jednotlivých historických témat a otázek, podle nichž by pak Vančura psal své básnické Obrazy z dějin. Nic podobného. Z četných rozhovorů, v nichž Vančura projevoval obsáhlé a hluboké odborné znalosti dějin, snažil se postihnout hlavně podstatu a smysl historických událostí, to, čemu on říkal duch doby. Usiloval o to, aby si nějak evo-

⁵ Tamtéž, s. 34 (citát protokolu schůze).

⁶ Tamtéž, s. 35. Upozorňuje se přesto např. na podíl Milady Součkové na jedné kapitole apod.

⁷ Srov. zejména Vladislav VANČURA, *Obrazy z dějin národa českého III (Poslední Přemyslovci)*, Praha 1949² (fakticky plán třetího dílu), s. 79 (Vydavatelská poznámka). První dva svazky vyšly v prvním vydání v letech 1939–1940, třetí (koncept svazku) roku 1948.

⁸ Na příkladu Jaroslava Charváta podrobně Bohumil JIROUŠEK, *Jaroslav Charvát a Vančurovy Obrazy z dějin národa českého*, in: Jiří PETRÁŠ (ed.), *Hrdinství, statečnost, strach*, České Budějovice 2008, s. 10–16. Dále např. Václav HUSA, *Život hrdiny*, Hlas revoluce 16, 1962, č. 10, s. 5.

koval jasnou představu prostých lidí z doby raného středověku, a to tak, aby z toho nevznikl anachronismus a přenášení dnešních rysů do minulosti. Vančura chtěl od nás nejen celkové zpracování jednotlivých historických událostí, ale i různé materiály – i obrazové – k různým historickým detailům, např. k tomu, jak se lidé v dávnoověku oblékali, co jedli atd.

Pro nás historiky (...) byly schůzky s Vančurou skutečným svátkem, kdy jsme mohli svobodně bez nejmenších zábran rozvíjet nejmělejší teoretické otázky společenských věd a samozřejmě – zejména v závěru našich setkání – prohodit i politickou situaci (...) Mám doma ještě celou složku materiálů, které jsme vypracovali jako teoretický podklad pro vstupní mýtus Obrazů „Stará vlast“, skutečnou to báseň v próze (...)“⁹

Jaroslav Seifert ve svých vzpomínkách zdůraznil, že Vladislavu Vančurovi nikdy nešlo o to, jaký má honorář on, ale chtěl, aby jeho spolupracovníci dostali dobře zaplacení.¹⁰ Nejstarší nakladatelské smlouvy k *Obrazům* se nepodařilo dohledat ani v rámci budoucího soudního sporu,¹¹ nicméně po Vančurově smrti se ustálil úzus, že každý ze spolupracujících tří historiků měl nárok na 12,5 % z autorského honoráře, zatímco zbytek – tedy necelé dvě třetiny (62,5 %) – připadl vdově Ludmile a dceři Aleně, později provdané Santarové; po smrti Aleny pak jejímu manželovi a dětem.¹² Ještě u devátého vydání byl ve smlouvě v prosinci 1967 tento stav respektován,¹³ nicméně počátkem sedmdesátých let se situace obrátila. V roce 1972 se mezi nakladatelstvím Československý spisovatel, Dilií a historiky (za zemřelého Václava Husu Marií Husovou) rozproudila bohatá korespondence o vyjasnění autorského podílu historiků na *Obrazech z dějin národa českého* – nikdo nepopíral jejich spolupráci, ale nakladatelství i rodina Santarových se pokoušeli zjistit, zda lze mluvit o skutečném spoluautorství. Jinými slovy – spolupracovník je za podklady odměněn jednou provždy při prvním vydání,¹⁴ spoluautor je zahrnut do autorských práv. Československý spisovatel i Santarovi dospěli k závěru, že spolupracovníci již byli zaplacení měrou více než vrchovatou.

Marie Husová, jež – jako dědička Václava Husy – nebyla schůzkám Vančury s historiky přítomna, se rozhodla, že je třeba se autorských honorářů domoci soudně. Z její iniciativy tak vznikl soudní spor „Marie Husová a spol.“, jenž česko-

⁹ Jan PACHTA, *České dějiny za okupace*, Revue dějin socialismu 1969, č. 3, s. 430–431.

¹⁰ J. SEIFERT, *Všecky krásy světa*, s. 140.

¹¹ Podle dopisu vydavatelství Družstevní práce Jaroslavu Charvátovi, Praha 3. 12. 1945, byla však při prvním vydání částka pro spolupracovníky dána pevnou sumou, pro druhé vydání se v dopise navrhovalo 7 % z členské ceny.

¹² Některé ze smluv o vydání díla *Obrazy z dějin národa českého* lze najít v Archivu Národního muzea, fond Jaroslav Charvát, složka a další materiály vztahující se k samotnému soudnímu sporu (neuspořádáno).

¹³ Tamtéž, Smlouva o 9. vydání díla *Obrazy z dějin národa českého*, 29. 12. 1967: Ludmila Vančurová 15,625 %, Jindřich, Petr a Pavel Santarové 46,875 % (dědicové Aleny Santarové, roz. Vančurové), Marie Husová 12,5 % (vdova po Václavu Husovi), Jan Pachta 12,5 %, Jaroslav Charvát 12,5 %.

¹⁴ Tehdy, jak již víme, byli odměněni pevnou částkou.

slovenské soudy zaměstnal opravdu na velmi dlouhou dobu. Najít důvody ke sporu není jednoduché – Marie Husová tehdy ještě měla dceru na studiích, tedy se snad peníze hodily, na druhé straně je možné, že velkou roli v jejím myšlení hrála skutečnost, že se domnívala, že tak vlivné osobnosti, jako byli historikové spolupracující s Vladislavem Vančurou a snad i ona sama, nemohou prohrát. Snad opravdu uvěřila tomu, co historikové o své spolupráci na *Obrazech* šířili – vždyť Jaroslav Charvát na tom do značné míry udržoval svou kariéru. Od padesátých let, kdy byl prorektorem Univerzity Karlovy a následně rektorem Vysoké školy pedagogické, jeho kariéra spíše trvale klesala. Nicméně se na pražské univerzitě jako profesor (za normalizace po smrti Oldřicha Říhy krátce i vedoucí katedry obecných dějin) udržel i v sedmdesátých letech, k čemuž nepochybně výrazně přispívala skutečnost, že ve své nevelké vědecké činnosti umně zdůrazňoval své velké sepětí s počátky české marxistické historiografie a kultury – spolupráci s nacisty zavražděnými Kurtem Konradem¹⁵ či Vladislavem Vančurou.

Ohledně vydání *Obrazů* v roce 1974 šlo o dvě skutečnosti, jež spolu souvisely. V prvních vydáních se vyskytovala douška, že „*Historický materiál dodali Dr. Václav Husa, Dr. Jaroslav Charvát a Dr. Jan Pachta*“. Strana nazvaná „*Marie Husová a spol.*“ se tak dožadovala omluvy v tisku, že se tak tentokrát nestalo, a honorářů z tohoto i případných dalších vydání.

První rozsudek ve sporu padl v listopadu 1977, kdy soudce konstatoval, že nejde o spoluautorství, ale pouze o cenné podklady, přičemž literární styl Vančurův je zcela nezaměnitelný, tedy nelze uvažovat o spoluautorství.

S tím se však žalující strana nehodlala smířit a soudní spor protahovala – pomocí odvolání¹⁶ – až do roku 1984, kdy padl konečný rozsudek. Vedle výpovědi – takto se musel dostavit i Jaroslav Seifert a Karel Nový – bylo důkazní řízení postaveno zejména na tom, co historikové poskytli za podklady. Jak jsme z Pachtova předchozího citátu postřehli, měla jich být celá řada – najednou se však téměř nedaly najít, zato se předkládala celá řada nepodstatných textů – zejména kopií článků samotných historiků, jež měly být důkazem jejich pravdy. To však soudu nestačilo – a analyzovaly se tedy ony „zlomky“ materiálu, jež se podařilo dohledat. V roli soudního znalce se tak – nejspíše bez velkého nadšení – ocitnul Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, jenž byl nakonec nucen se obrátit i na druhého soudního znalce – Ústav československých a světových dějin ČSAV. Skutečnými soudními znalci, kteří ústavy zastupovali, se tak stali Emanuel Macek a Pavel Vašák z prvního ze jmenovaných ústavů a Josef Žemlička a Jiří Spěváček z druhého.

Zatímco advokát žalující strany Gerhardt Bubník tvrdil, že v přednáškách a elaborátech historiků, „*kteří samy o sobě byly dílem (...), byly obsaženy charak-*

¹⁵ Přesněji spáchal sebevraždu v nacistickém vězení.

¹⁶ Archiv Národního muzea Praha, fond Jaroslav Charvát, Odvolání žalobců proti rozsudku z 29. 11. 1977 k Obvodnímu soudu pro Prahu I, Praha 27. 12. 1977. Po smrti Jana Pachty se žalující strana soudila ve složení Marie Husová, Helena Husová (již zletilá dcera), Jaroslav Charvát, Anna Pachtová (vdova), Hana Kračmarová (dcera J. Pachty). Podobně zrušení předchozích rozsudků Nejvyšším soudem 30. 9. 1982.

teristiky postav i celé příběhy“, které „bylo možno okamžitě vydat jako knihu“, soudní znalci ve výsledku z předložených podkladů zjistili, že jde o „jakési kompilace víceméně doslovných či parafrázovaných míst, excerpovaných z běžně dosažitelné literatury, která nejsou ani citována¹⁷ ani uváděna jako citát v uvozovkách. Jako takové nemohly být proto samostatně vydány (neboť nebyly tvůrčím dílem) ani doslova přejímány (na to výslovně upozornil dr. Husa podle redakční rady z 16. 9. 1938) a sloužily jen jako pomůcka k usnadnění historické orientace beletristovi.“¹⁸

Když bylo patrné, že žalující strana soudní řízení – tentokrát již definitivně – prohraje, pokusil se její advokát vzít žalobu zpět. Ovšem pravomocným rozhodnutím z 8. června 1984 mu nebylo vyhověno – a to z důvodu, že se považovalo za žádoucí, aby v takto společensky závažné věci bylo definitivně rozhodnuto. Dne 31. srpna 1984 tak bylo řízení ukončeno. Původním cílem bylo potvrdit si prestiž plynoucí ze spoluautorství velkého díla (Jaroslav Charvát ho dokonce vydával za první vědecké marxistické zpracování českých dějin) a získat finanční prostředky s tím spojené, přičemž nelze jednoznačně říci, co bylo kým z účastníků vnímáno jako podstatnější. Výsledek však byl poněkud odlišný – vedle morální blamáže zakladatelů marxistické historiografie před soudem socialistického státu šlo i o aspekt finanční. Soudní výlohy bylo třeba hradit – a to nejen svému advokátovi, ale i žalované straně.¹⁹

¹⁷ Opravujeme porušenou vazbu.

¹⁸ Archiv Národního muzea Praha, fond Jaroslav Charvát, složka a další materiály vztahující se k samotnému soudnímu sporu, odůvodnění rozsudku.

¹⁹ Tamtéž, Advokátní poradna (Jiří David) J. Charvátovi, Praha 29. 10. 1985. Šlo zejména o náklady rodiny Santarových.

Summary:

**Money or Prestige? Legal Proceedings Concerning Vančura's Authorship of
*Obrazy z dějin národa českého***

The contribution deals with the legal proceedings concerning Vladislav Vančura's *Obrazy z dějin národa českého* authorship, the legal proceedings was conducted in the 1970's and 1980's. Vladislav Vančura was writing this book at the end of the 1930's, while some papers (historical facts) were submitted by young historians Václav Husa, Jaroslav Charvát and Jan Pachta. Vančura was executed during World War II but his collaborators became important representatives of the official Marxist-Leninist historiography after 1948. Above mentioned historians claimed their collaboration with Vladislav Vančura as an essential piece of Marxist historiography concerning the Czech history, and they also claimed a part of the royalty. Vladislav Vančura's heirs and the publishing house refused further payments in the 1970's and Marie Husová (Václav Husa's widow) initiated legal proceedings (1972-1984). The legal proceedings were concluded by the statement that their contribution did not create an original work, the Marxist historians submitted only word-for-word excerpts of older, non-Marxist historiography. Besides the fact, that the Czechoslovak Marxist-Leninist Historiography founders lost their money, the litigation resulted into the fact that they also suffered moral disgrace.

translated by Dalibor Vácha